

Popüler-Bilim

Tarihimizden

Canan Öktemgil Turgut

Havanın Halleri

Bugün (mevsimlerin uyumsuzluğu hakkında) bir nazariye daha arz etmek istiyoruz. Bu da Emil Gotiye namında bir zatındır. Emil Gotiye, fenni araştırmalarına itimat olunur, sözü sohbeti dinlenir takımından olduğu için mevsimlerin uyumsuzluğu hakkında —verirse— fikrini almak faydalı görünür.

Emil Gotiye de fırtınaların, boraların artışından ve Avrupa'nın karasında, denizinde buzulların inmesinden, su taşkınlarından, hortumlarından bahsedip nihayet atmosferin adeta elektrikiyetle dolduğu ve havadaki —fırtına, sıcak yağmur, kuruluk— bütün bu uyumsuzluklara, bütün gürültüye nazenin elektrığın sebep olduğu neticesini çıkarıyor.

Yarım asırlık bir zaman için yapılan istatistik de, ortalama olarak kaydedilen fırtınaların adedinin gittikçe arttığı ve on üçten on dokuza kadar çıktığını göstermiştir.

[....]

Almanya, Avusturya ve İsviçre için, yangın sigorta kumpanyalarının defterleri ve yangın sebepleri ve meteoroloji hesaplarıyla anlaşıldığı üzere, son yarım asırda düşen yıldırımların miktarı eskiye nispeten iki buçuk misli artmıştır. Şüphesiz havanın uyumsuzluğuna bundan büyük sebep olamaz.

Amerika'da da hortumların, kasırgaların artışı, bir zaman fen erbabını düşündürmüş ve bu tabii hadiselerin çoğalmasının sebebini, tabii birer yıldırım siperi olan ve harareti çekerek havanın letafet ve dengesinde en birinci vasıta bulunan güzel ormanların, iri ağaçların kesilmesine bağlamışlardır. Avrupa'da da hal böyle değil mi? Avrupa'da da sanayi zorlayıcı bir duruma geliyor; ormanlara balta vuruyor.

Lakin medeniyetin günümüzdeki gelişmesi bakımından dikkat çekici olan inşaat hali de gündün güne demir, çelik kullanımını artırıyor. Fırtına zamanı insan üstünde maden parçası bulundurmaktan kaçınır. Halbuki şimdi hanelerin kirişleri, tabanı, çatısı hep demirdir.

On dokuzuncu asrın nihayetlerine “çelik devri” namını verdikleri de inşaatta demirin böyle çokça kullanımı sebebiyle değil mi?

Her gün adedi artan fabrikalardan sürekli olarak havaya yükselen ve birtakım maddeleri içeren dumanların havada yarattığı yoğun sisleri ve bulutları da dikkate almalı. Bunların terkinde belki belli derecede madeni maddeler bulunduğu da tecrübe erbabı için bilinen bir şeydir.

Havada bulunan elektrikiyeti kıskırtmak için bundan daha müsait bir sebep bulunamaz.

Fabrika bacalarından havaya atılan dumanlar içindeki maddeler yalnız esasen katı halinde

bulduğu halde, gayet ince toz şeklini alan madeni unsurlardan ibaret de değildir. Bu dumanlarda amonyaklı, kükürlü gazlardan başka, saf veyahut karbonlu hidrojen ile asit ve karbon oksit, yani sokaklarda yaktığımız gaz ile maden ocaklarında şiddetle tutuşarak kazalara sebebiyet veren ve gayet yanıcı olan gazlar da bulunur. Medeni merkezlerde, fabrikalardan bu uçucu cisimler bol bol havaya atılıp duruyor. Bu gazlar hafiflikleri sebebiyle havanın yüksek tabakalarına kadar çıkarak orada istedikleri gibi yayılıyor. İki bulut arasında daima ortaya çıkan elektrik kıvılcımları bunların tutuşmasına sebep oluyor.

İşte medeni âlemdeki sanayi ürünleri üretmeye çalışan fabrikaların birtakım artık maddeleri, nasıl birtakım tehlikeler doğuruyor ve bunların artırılması ve beşeriyete zarar vermeyecek bir hale, bir yere taşınması için uğraşılıyorsa artık gazlar da yüksek uçaklarla havaya uçuruluyor. Fakat bunlar havada da rahat durmayarak işlerini yapıyorlar.

Gotiye mevsimlerin uyumsuzluğunun sırrını bu suretle keşfettiğine inanmaktadır.

Bundan başka sanayide elektrik kaynakları kullanımı o kadar çoğaldı ki, bu kaynaklardan olan elektrik akımı, nihayet havanın tabii sebepler ile husule gelen elektrikiyetini de müteessir ederek birtakım uyumsuzluklara ve bozulmalara sebep oldu.

Bunlardan da başka, medeni âlemin her tarafına bir örümcek ağı gibi kol salan şimendifer hatlarında her gün fevkalade süratlerle hareket eden katarların, hava tabakalarını yarıp geçerken husule getirdiği hava salıntısı da fırtınalar koparmağa kafidir.

Çokça top atıldığı, fişenk yakıldığı zaman havada bir değişiklik, bir fırtına meydana geldiğine dikkat edilmiş ve suni yağmur tecrübelerine de bu esastan başlanmış değil mi?

Hülasa, Emil Gotiye medeni gelişme ve insanın sanayi kaynaklı üretimini mevsimlerin uyumsuzluğuna sebep tutuyor. Ve havaların değişimini birtakım astronomik durumlarda aramak yerine, beşeriyetin durumunda aramayı makul buluyor.

Sebepleri ne olursa olsun son senelerde havada birtakım uyumsuzluklar var. Sıcak farzolan mevsimlerde soğuklar ve serinlik beklenen mevsimlerde fevkalade sıcaklar hüküm sürüyor... Şüphe yok ki havadaki bu değişime beşeriyet bir çare bulmaya kalkışamayacaktır. Lakin havaların değişmesinden vaktinde haberdar olup bu haberi süratle medeni merkezlere ulaştırırsa kendini havanın değişmesinin zararlarından korumuş olur. Yahut, havadaki uyumsuzluklar için yeni birtakım tabii kanunlar keşfeder.

İşte bu noktayı düşünüp de büyük bir teşebbüste bulunan, okyanustaki fenni araştırmalarıyla ve fenlerin gelişmesi namına hizmetleriyle meşhur olan Monako Prensi olmuştur.

Monako Prensi, Amerika ve Avrupa'nın büyük cemiyetlerine müracaat ederek Atlas Okyanusu'nun muhtelif adalarında birer meteoroloji rasathanesi kurulması halinde, mevsimlerin uyumsuzluğuna dair pek çok malumat alınabileceği gibi, bu rasathanelerin medeniyet âlemince pek büyük faydası görüleceğini bildirmiş ve yardım istemiştir.

Şimdiye kadar Atlas Okyanusu'nda bulunan Asor Takımadaları'na bir telgraf kablosu çekilemediği için bu teşebbüse bir karar verilemiyordu. Fakat bir şirket bu kablonun çekilmesine başlamıştır. Atlas Okyanusu'nun münasip adaları birer rasathaneye sahip olur da meteorolojik gözlemlerde bulunursa bütün medeni âlem, havdaki önemli değişmelerden vaktinde haberdar olur ve kendini korur.

Bir kere münasip noktalara meteoroloji rasathaneleri kurulursa bunlar bir merkeze bağlanacak?bu merkezin Monako olması da muhtemeldir?ve bu merkez, havadaki değişmelerden telgrafla haberdar olarak yine bu vasıta ile medeni âleme ilan edecek. Bu teşebbüsün medeni ve fenni faydası inkar edilemez.

Şüphesiz ki mevsimlerin uyumsuzluğuna yalnız sebep aramakla vakit geçirmeyip bunun doğuracağı zarardan medeni âlemi muhafaza etmeyi düşünmek de lazımdır.

Kaynak: Mahmud Sadık. "Ahvâl-i Havâ". Servet-i Fünûn 79 (3 Eylül 1308) [15 Eylül 1892]: 11-12.